

La Scuola | 'Socrates op de werkvloer'®

In verwarrende tijden, voor individuen en samenwerkingsverbanden, zijn mensen op zoek naar wat er werkelijk toe doet. Houden we ons met de juiste zaken bezig? Zitten we op de goede weg of zijn we op een dwaalspoor beland? Hebben we nog steeds scherp vanuit welke visie we samenwerken?

Socrates op de werkvloer

De socratische dialoog

In verwarrende tijden, voor individuen en samenwerkingsverbanden, zijn mensen op zoek naar wat er werkelijk toe doet. Houden we ons met de juiste zaken bezig? Zitten we op de goede weg of zijn we op een dwaalspoor beland? Hebben we nog steeds scherp vanuit welke visie we samenwerken? Is onze bedrijfsfilosofie nog relevant in volledig nieuwe omstandigheden? Wat is de essentie van onze samenwerking? Hebben wij nog toegevoegde waarde voor onze relaties, onze medewerkers, onze afnemers?

De socratische dialoog – in al haar vormen en toepassingen – helpt ons daarbij. Zij verdiept ons denken en vergroot ons inzicht. We komen de essentie van ons zoeken op het spoor door elkaar oprecht te bevragen en op voorhand niets uit te sluiten. We ontdekken de juistheid of onvolledigheid van onze aannames, vooronderstellingen en aangeleerde patronen van handelen. In het socratische onderzoek is er zorgvuldig aandacht voor elkaar en voor de inzichten die wij diep van binnen koesteren. In het voeren van een socratische dialoog oefenen wij vaardigheden als aandacht geven, geduldig zijn, luisteren, helder spreken, elkaar begrijpen, oprecht zijn en trouw blijven aan onszelf.

Voor wie?

Afdelingen, directies, onderwijsteams, verkoopteams, strategiegroepen, zorgverleners, beroeps- en vakgroepen, bestuurders, beleidsmakers, politici – zij kunnen in socratische gesprekken ervaren wat deelnemers steeds weer opnieuw ontdekken en fundamenteel lijkt te verschillen van reguliere vergaderingen en werkoverleggen: de schoonheid van de ontmoeting en de diepgang van het gezamenlijk ontwikkelde inzicht. De socratische gespreksmethode wint niet voor niets terrein in bedrijven, kantoren, vrijwilligersorganisaties, dienstverlenende instellingen en overheidsorganisaties. Ze blijkt een wezenlijke bijdrage te kunnen leveren voor het vinden van antwoorden op vragen die ons bezighouden.

Kennismaken met de methode

Wie wil kennismaken met de methode, kan bij La Scuola terecht voor een introductie op en een eerste ervaring met de socratische methode. Er zijn ook dialogen van één dag waarin (doorgaans) alle dialoogstappen doorlopen worden en de ervaring zich kan verdiepen. Organisaties of teams die voor zichzelf of groepen van medewerkers de dialoog willen inzetten, kunnen een op maat programma krijgen rondom de kwestie die in dat verband de hoogste prioriteit verdient. Individuen die een persoonlijke vraag uit privé of werk willen onderzoeken, kunnen een socratisch consult (of een serie van vijf tot zeven gesprekken) aanvragen.

Achtergrondinformatie en voorbeelden

Socrates

Hoe eigentijds onze vragen ook lijken, ze blijken van alle tijden. De oude Grieken hielden zich er al mee bezig. In de praktische filosofie, en later in de wetenschappen, zijn deze kwesties steeds weer opnieuw voorwerp van onderzoek.

Socrates wordt wel de grondlegger van de filosofie genoemd. Bij hem begon ons (westerse) denken. Hij schreef zelf niets. Zijn leerling Plato nam het op zich, de dialogen uit te schrijven die Socrates voerde met tijdgenoten in het oude Athene. In deze dialogen onderzoekt Socrates (nagenoeg) alle wezenlijke kwesties van leven en samenleven. De manier waarop hij dit doet is in de 18 en 19^e eeuw opnieuw geïnterpreteerd en als methode uitgewerkt. In Nederland is Jos Kessels* een belangrijke wegberijder van de toepassing van deze methode voor individuen en organisaties.

De grondslag van onze cultuur vinden we in het klassieke denken, maar we lijken het inmiddels verleerd de essentiële vragen van leven en samenleven te stellen, aan onszelf en aan elkaar. Kunnen we ons nog verwonderen over zaken die zo voor de hand liggen, willen we ons nog open stellen voor werkelijk grondige nieuwe inzichten, geven wij de ruimte aan onverwachte inzichten en oplossingen?

*Kessels publiceerde in 1997 het goed toegankelijke 'Socrates op de markt' en recenter 'Het poëtisch argument' en 'Spelen met ideeën': uitstekende boeken om u verder te verdiepen in functie, betekenis en opzet van het socratische gesprek.

Waarom populair?

De socratische dialoog verheugt zich in een toenemende populariteit, waarvan de verklaring niet eenduidig lijkt te geven. Mogelijk speelt een rol, dat de rationaliteit uit de twintigste eeuw ons veel goeds heeft opgeleverd maar de meer onzegbare zaken heeft verwaarloosd: waar draait het om in leven en samenleven, wat is nuttig en waarachtig, wat is de zin van ons handelen, hoe komen we werkelijk verder en wat noemen we goed en wat slecht?

De eigentijdse levenskunstdenker Dick Kleinlugtenbelt veronderstelt dat er een *ethisch tekort* is ontstaan en dat we ons te weinig bezighouden met goed en kwaad vanuit morele overwegingen.

Anderen, zoals de filosoof Joep Dohmen, menen dat moderne mensen de weg kwijt zijn geraakt omdat er juist geen universele wetten zijn of 'goddelijke voorschriften' waaraan we ons zouden moeten of zouden willen houden: we worden teruggeworpen op onze eigen, *menselijke autonomie* en moeten nog leren daarmee om te gaan.

Weer anderen, zoals de Duitse denker en schrijfster Hannah Arendt, vermoeden dat het contact tussen mensen is verschaald en de *echte ontmoeting* tussen individuen – in privé of werk – in het gedrang is gekomen: dit zouden we als een gemis ervaren en ons doen verliezen in zaken die er, als het er op aankomt, niet werkelijk toe doen.

Al dergelijke perspectieven blijken in socratische gesprekken een rol te kunnen spelen. De deelnemers stellen zich opnieuw vragen over de gewoonste dingen, verbazen zich over de betekenis van de ervaringen die worden onderzocht, verwonderen zich over zichzelf en de andere deelnemers. Het meest opmerkelijke lijkt te zijn, dat de inhoudelijke kwestie die in de dialoog wordt onderzocht ook als vanzelf zichtbaar wordt in de interactie tussen de deelnemers. Als het onderzoek zich richt op (bijvoorbeeld) het volgen van procedures en het houden

aan afspraken, blijkt niet zelden dat de regels van de socratische dialoog zelf bij de deelnemers ter plekke opspelen. Zo biedt de dialoog niet alleen meer zicht op de kwestie of inzicht in het vraagstuk, maar tevens een verdiepende ervaring in het onderwerp zelf. De deelnemers spreken na afloop doorgaans van een ervaring die hen – ongeacht de uitkomsten – sterkt in het overdenken van keuzes, het nemen van beslissingen en het uitvoeren van activiteiten in het privédoain, het sociaal verkeer of in de beroepspraktijk.

Waarvoor te gebruiken?

De socratische dialoog kan van dienst zijn in verschillende omstandigheden of tegemoet komen aan diverse behoeften. Voorbeelden zijn:

- het opstarten van een nieuw team dat zich taak en opdracht wil eigen maken en doorgronden;
- het slechten van een conflict tussen werknemers, tussen afdelingen of tussen leidinggevenden/bestuurders en uitvoerende teams;
- het ontwikkelen van een nieuwe organisatievisie, bijvoorbeeld na een fusie of na een ingrijpende bezuiniging;
- het vaststellen van richtlijnen voor bijvoorbeeld zorg- en dienstverlening: wat is daarin werkelijk belangrijk, ethisch wellicht noodzakelijk, en vanuit welk perspectief (het cliëntbelang of de beroepseer) beoordelen we dat?
- het borgen van afspraken die voor de samenwerking cruciaal blijken;
- het toetsen van protocollen of instructies op houdbaarheid of juistheid;
- het doorgronden van problemen die steeds opspelen maar waar 'men' niet de vinger op kan leggen: wat is hier gaande, wat speelt er werkelijk.

In zekere zin klopt de stelling, dat elke vraag van leven en samenleven, privé of in zakelijk verband, in de socratische dialoog onderzocht kan worden.

Ervaringen van deelnemers

In de reacties van deelnemers die eenmalig of veelvuldig ervaringen hebben opgedaan met de methode, komen enkele elementen geregeld naar boven:

- de ervaring van het gesprek is bijzonder: er is rust en aandacht voor alles wat wordt gezegd en ook non-verbaal wordt aangedragen;
- een socratische dialoog is een vorm van onthaasten: het gesprek vertraagt voortdurend en dat biedt ruimte voor onverwachte inzichten;
- het is een manier om misverstanden op te ruimen: de zorgvuldigheid van het vragen en doorvragen, luisteren en echt begrijpen, het zorgvuldig antwoorden en verkennen van de juistheid van het antwoord, wordt voortdurend geoefend;
- oppervlakkige ideeën over goed en niet goed zijn in het geding: aannames, overtuigingen en cultureel overgedragen normen en regels zijn in het onderzoek nooit vanzelfsprekend en worden zodoende onderworpen aan kritische bevraging;
- de concreetheid en toepasbaarheid in eigen leven en werk: de socratische dialoog is wars van algemene theorieën en indrukwekkende citaten van anderen, omdat de eigen ervaringen van de deelnemers als enige bron van onderzoek tijdens de dialoog worden geaccepteerd, zodat de verworven inzichten ook direct raken aan de praktische vragen die in leven en werk bij de deelnemers spelen;
- het zien en ervaren van de mogelijkheid om gezamenlijk tot een gedeeld team- of groepsinzicht te komen: verschillen in bijvoorbeeld praktijkervaring, posities, persoonlijke belangen en levensopvattingen, zijn in de dialoog niet zozeer obstakels voor eensgezindheid maar veeleer bronnen van inzicht waaruit in het collectieve onderzoek wordt geput;
- er wordt veel gelachen: de humor breekt door, als vanzelf, omdat de wijze waarop mensen denken en spreken daar alle aanleiding toe kan geven.

Vaardigheden en competenties ontwikkelen: consequente toepassing van de socratische gespreksregels biedt een uitgelezen kans op oefenen in moeilijk te verwerven vaardigheden, zoals wachten op de beurt en geduldig zijn, open luisteren, nieuwsgierig blijven, de waarheid spreken, helder formuleren, onbevooroordeeld vragen. Deze 'oefening in deugden of voortreffelijkheden' blijkt, ongeacht de inhoud van het gesprek, voor de deelnemers van grote toegevoegde waarde te zijn, bijvoorbeeld ter verbetering van de onderlinge samenwerking of ter verdieping van de eigen beroepspraktijk waarin de begeleiding centraal staat van interne en externe klanten (consultants en adviseurs), van cliënten (begeleidingskundigen) en van patiënten (medici en para-medische professionals).

Voorbeelden van organisaties en groepen waarvoor op uitnodiging gesprekken op socratische wijze zijn begeleid door (de mensen van) La Scuola:

- Ministerie van Infrastructuur en Milieu, Den Haag
- Humanistisch Verbond (Afdeling Walcheren)
- Stichting Intermin, Den Haag
- Kunst & Cultuurkring, Zoetermeer
- Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Geneeskunde (Noord)
- Leergang Duurzaam Leiderschap, Delft
- Interdepartementaal Programma 'Water Mondiaal', Den Haag

Interesse?

Teams en kleine groepen

Een socratische dialoog wordt uitgevoerd met maximaal 10 deelnemers.

U kunt als individu voor een middag of een hele dag intekenen bij La Scuola: zie daarvoor ons jaarprogramma op www.academievoorlevenskunst.nl

U kunt ook voor uw team of een groep collega's een dialoog aanvragen, door contact op te nemen via welkom@academievoorlevenskunst.nl :wat hebt u nodig, wat wilt u graag met het team bereiken, welke ervaring wilt u delen met bestuurders, welk onderzoek lijkt nodig in uw organisatie, waar bent u met uw collega's naar op zoek...?

Grote groepen

La Scuola heeft de methode ook toepasbaar gemaakt voor grotere groepen (tot dertig deelnemers). Daarnaast verzorgt La Scuola op uitnodiging ook (interactieve) lezingen en workshops voor grote gezelschappen (tot honderd deelnemers), waarin de socratische principes worden toegelicht en spelenderwijs kunnen worden ervaren. La Scuola kan de bijeenkomst organiseren maar ook een (kleinere) bijdrage leveren aan een totaalprogramma dat voor het team of de groep is georganiseerd (congressen, opleidingsdagen, strategieweekenden, etc).

Regulier aanbod

Kijk op onze website onder Activiteiten voor het reguliere aanbod van La Scuola. Veel deelnemers gebruiken o.a. socratische gesprekken en meerdaagse activiteiten om hun vaardigheden te vergroten en hun gedachten aan te scherpen.

Publicaties & essays: de oprichters van La Scuola publiceren boeken en essays over praktische filosofie en levenskunst, o.a. in samenwerking met uitgeverij Boom 'Aanwijzingen voor het goede leven'. Kijk op de website in de rubriek 'producten' voor een overzicht en bestelinformatie.

Levenskunst: werken aan een levenshouding

De filosofie van de levenskunst is het gedachtegoed van waaruit La Scuola werkt. We sluiten af met een korte toelichting.

Het inrichten en onderhouden van relaties in het gezin, de familie of de vriendenkring vergt grote inspanningen. Net als een studie, werk of een loopbaan. Interactie met de mensen om je heen vereist betrokkenheid die toeneemt als relaties in zwaar weer terechtkomen. Vragen over verlies, gezondheid, eenzaamheid, eindigheid, macht en vriendschap, liefde en trouw kunnen de verstandhouding verrijken of onder druk zetten. Hoe ga je daar mee om? Vanuit het verlangen naar groei, stabiliteit en rust kan de zoektocht naar een zinvol leven ontstaan.

Goede tijden, slechte tijden

In onze samenleving wordt een sterk beroep gedaan op zelfregie en verantwoordelijkheid. We leven in vrijheid. Daar vloeit ook uit voort dat we moeten kunnen omgaan met de onzekerheden van ons bestaan. Het is niet vanzelfsprekend dat je altijd precies weet hoe je verder wilt, hoe je zult omgaan met tegenslag en onzekerheid. 'Hoe willen wij leven?' is een vraag van ons allemaal.

De filosofie van de levenskunst daagt ons uit om een relatie aan te gaan met onszelf. Dan kunnen we ons leven bewust leven. Deze filosofie daagt uit om zorgvuldig en zorgzaam te werken aan een eigen levenshouding. Ze leert ons om te gaan met tegenslag en negatieve ervaringen. We zijn gebaat bij natuurlijk leiderschap en bij de wetenschap dat kwetsbaarheid en afhankelijkheid bij het leven horen. We zijn gebaat bij een eigen levenshouding en bij sociale zelfzorg van waaruit we bewust kunnen werken aan goed samen leven.

Oude wijsheid

Levenskunst als een filosofie van leven komt uit de tijd van Socrates, vijf eeuwen voor Christus. Deze filosoof stelde omstanders vragen over het goede leven en liet ze zo essentiële inzichten verwerven. De mensen met wie hij sprak, ontdekten dat ze de antwoorden zelf in huis hadden, vaak op onbewust niveau. Levenskunst als filosofie van leven is dus geen hype, niet zweverig, geen bedenkfel van deze tijd. Het fundament van antwoorden op de vraag 'hoe te leven' ligt diepgeworteld in een eeuwenoude traditie: we worden gedragen door inzichten van de mensen vòòr ons.

Ook hedendaagse filosofen dagen ons uit om de levenswijsheid die in elk van ons verstopt zit te (her)ontdekken als een praktische handleiding voor het leven van alledag. Ook in de psychologie krijgt levenskunst vaste voet aan de grond. Levenskunst biedt tegenwicht aan de hedendaagse illusie van maakbaarheid en gelukkig moeten zijn. Levenskunst is een praktische filosofie met handvatten voor helder denken, bewust ervaren en concreet doen. Ze leert ons inzien dat leven ook 'leren sterven' is, zoals Socrates' leerling Plato schreef.

'Natuurlijk leiderschap is leiding nemen over je leven, in al zijn facetten, vanuit de persoon die je van nature bent.'

Irene van Lippe-Biesterfeld

Wie is La Scuola?

Vrijplaats

La Scuola biedt een veilige omgeving waarin je vrijmoedig kunt spreken en bewegen. Wat elders moeilijk is, gaat bij La Scuola gemakkelijker. We zijn een vrijplaats voor bezinning, bildung (zelfontplooiing) en begroeting.

Bezinning

La Scuola begeleidt de zoektocht naar 'het goede leven'. Wie ben ik? Wat drijft mij? Wat vind ik waardevol? Waar ben ik toe in staat? Hoe leef ik samen? Wat betekent sterfelijkheid voor mijn leven?

Bildung

'Het leven is een gedootje.' (René Gude). Het leven zorgvuldig en zorgzaam bewerken, zoekend naar eigen vorm en morele oriëntatie, is een kluif. Bewust leven en samenleven is ambachtelijk leven. Scherper denken over wat voor jou belangrijk is en over jouw vragen hóe te leven, geeft praktische wijsheid.

Begroeting

La Scuola is een plek voor ontmoeting. Leven doe je samen, leren doe je samen. We worden wijzer van elkaars verhalen. La Scuola is een plek voor een goed gesprek en een goed glas wijn.

Aanbod

De centrale vraag van levenskunst 'Wie ben ik, wat is voor mij het goede leven, hoe wil ik samenleven?' is het uitgangspunt voor een breed scala aan workshops, socratische gesprekken en bijzondere vakanties, met kunst en cultuur als inspiratiebron. La Scuola biedt ook producten en maatwerkdiensten aan, zoals begeleiding bij trouw- en rouwceremonieën. 'Socrates op de werkvloer' is het aanbod voor overheden en bedrijven. Ook op de werkvloer is verdieping en bezinning nodig om medewerkers te bevestigen en te versterken. Wij verzorgen o.a. teamdialogen, intervisies en workshops als 'De kunst van het vragen stellen'.

Oefening, dialoog en reflectie

Een mens leert van verhalen van anderen door samen te reflecteren. Ervaren mentoren begeleiden op socratische wijze: onderzoekend, vragend en aansluitend bij eigen ervaring. La Scuola is een vrijplaats waar iedereen in eigen tempo op eigen-wijze aanwezig kan zijn, waar vanuit eigen levensovertuiging (samen) gewerkt wordt aan een betekenisvol bestaan.

No nonsens

La Scuola werkt 'met de beide benen op de grond'. We stimuleren het denken (bezinning), zoeken passie (bezieling) en zetten aan tot handelen (beweging). Praktische filosofie is werken met hoofd, hart en handen. Het is de bedoeling dat de deelnemers in de dagelijkse levenspraktijk een stap verder komen. Levenskunst is een filosofie voor alledag.

La Scuola in beeld

De stoel staat voor rust en vrije ruimte, voor de plek die La Scuola wil bieden. Ieder mens is op zoek naar zijn of haar plek in het leven. Wij bieden de gelegenheid jouw plek te versterken.

De naam

In het Italiaanse 'la skwola' weerklinken ruimte, schoonheid en levensenergie die de oprichters hebben ervaren toen de academie in Toscane werd geboren.

Vrijplaats | Wende Snijders

**Een plek waar de wind door je hoofd waait –
waar je doet waar je buik van gaat zingen –
waar je droomt zoveel je kan –
waar je bent wie je bent.**

**Een plek van zand, van zee, van lucht, van aarde, van vuur –
een plek waar je nooit verdwalen kunt.**

**Een plek waar de vrijheid woont; daar wil ik zijn.
En als ik daarvan vertrek, neem ik die plek mee –
overal waar ik nog komen ga.**

Contact

Lo Spazio | de ruimte
De thuisbasis van La Scuola is verhalenhuis 'Lo Spazio',
in Park Craeyenburch, Nootdorp.

Kooikerlaan 27
2631 SX Nootdorp-Delft

015 – 257 10 61
06 – 52 373 378

www.academievoorlevenskunst.nl
welkom@academievoorlevenskunst.nl

La Scuola | academie voor levenskunst

glimlach knipoog
verhalen
ruimte
optimisme verbonden
inzicht vrijsplaats
moeite
verwondering belofte
sprankeling
ontmoeting
aandacht hoop
zorg twijfel
troost
verantwoording